

K/21408
2

შ. ს. ასლანიშვილი

ბე

პ. ი. ჩაიკოვსკი საქართველოში

სახელგამი • მუსიკალური სპეცოპრი
თბილისი 1940 წელი

შ. ს. ასლანიშვილი

78192 [ხაიკოვ]
გარეგნული
საზღვრო
78192-3-881

78192/109

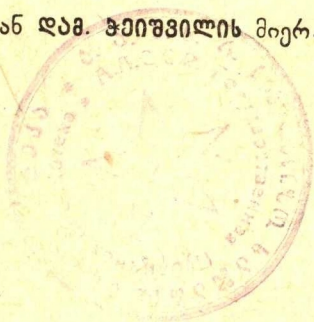
5881

პ. ი. ჩაიკოვსკი საქართველოში

დამატებანი:

1. ნაწყვეტი მოღვაწე ჩაიკოვსკის წერილიდან პ. გ. გუგუთოვისადმი
2. ამონაწერი ი. ზ. ანდრონიკაშვილის მემუარებიდან

თარგმნილი რუსულიდან დამ. ჭაიკოვლის მიერ.

1968
21408
2

1512

პ/მკ. რედაქტორი ლ. ესაკია
გამომშვები პ. შირიაპოვი

გადაეცა წარმოებას 14/IX—40 წ. ხელმოწერილია დასაბეჭდათ 31/X—40 წ. ნაბეჭდ
ფორმათა რაოდენობა 2, ანაწყოების ზომა 6×11. ჟე 3751, შეკვ. № 1573. ტირაჟი 1500.

სახელგამის ბეჭდვითი სიტყვის კომბინატი, ჟორესის ქ. № 5.

პ. ი. ჩაიკოვსკი საქართველოში

ასი წელი შესრულდა, რაც დაიბადა რუსული მუსიკის გენია, უდიდესი სიმფონისტი პ. ი. ჩაიკოვსკი, რომლის შემოქმედებაზე იზრდებიან ქართველი მუსიკოსების მთელი თაობანი; ეს თარიღი განსაკუთრებით ძვირფასია საქართველოს საბჭოთა საზოგადოებრიობისათვის. დიდ რუს ხალხთან ერთად, რომელმაც კაცობრიობას მისცა გენიალური კომპოზიტორი, ჩვენ ვამაყობთ მთელ მსოფლიოში ცნობილ ამ ღრმა მოაზროვნე მუსიკოსის მრავალმხრივი მუსიკალური მოღვაწეობით. ჩაიკოვსკი ჩვენთვის განსაკუთრებით ახლოდელია საქართველოში მისი მრავალჯერ ყოფნის გამო, რამაც ღრმა კვალი დააჩნია თბილისის მუსიკის ისტორიას.

ჯერ კიდევ მეცხრამეტე საუკუნის მეორე მეოთხედიდან განსაკუთრებით შესამჩნევი გახდა რუსთა მისწრაფება საქართველოსაკენ. ზოგიერთს იზიდავდა ნაქლებად ცნობილი მხარის ერთგვარი რომანტიკულობა, მეორენი კავკასიაში ისწრაფოდნენ კარიერისათვის, მესამენი იგზავნებოდნენ აქ გადასახლებაში, მაგრამ ყველას ერთად აინტერესებდა თბილისი, რომელიც XIX-ს ბოლოს გახდა ევროპული კულტურის ინტენსიურად ამთვისებული ცენტრი. საქართველო მათ იზიდავდა არა მარტო თავისი თბილი ჰავით, ბუნების სიმდიდრით, თვალწარმტაცი და კოლორიტული ტიპებით, არამედ უმთავრესად იმ თბილი და გულითადი მიღების გამო, რომელსაც ჩვეულებრივად უმართავდნენ აქ გამოჩენილ, მოწინავე ადამიანებს. ფართო სტუმართმოყვარეობა, გულწრფელი მოპყრობა, მათი ამათუიმ დამსახურების ჭაბუნალო დაფასება ხელს უწყობდნენ იმას, რომ საქართველო ხშირად მათი მეორე სამშობლოდ ხდებოდა. რაკი ერთხელ დაჰყოფდნენ საქართველოში, თითოეული მათგანი კვლავ ისწრაფოდა აქეთკენ.

საქართველო მოინახულეს რუსეთის ისეთმა დიდმა მწერლებმა, როგორიცაა გრიბოედოვი, პუშკინი, ლერმონტოვი, ლევ ტოლსტოი, მ. გორკი და ა. ნ. ოსტროვსკი. საქართველოში ყოფნამ კეთილნაყოფიერად იმოქმედა ყველა ამ მწერლის შემოქმედებაზე, ხოლო ლ. ტოლსტოიმ და მ. გორკიმ სწორედ აქ დაიწყეს თავისი ლიტერატურული მოღვაწეობა.

თბილისში ხშირად ჩამოდიან აგრეთვე რუსი კომპოზიტორები და პიანისტები. მათ შორის ჩვენ ვხვდებით ისეთ დიდ სახელებს, რო-

გორიცაა ა. რუბინშტეინი, * ზილოტი, ** კ. ი. დავიდოვი, გ. ი. საფონოვი***, ს. ი. ტანეევი, რომელსაც შემდეგში ზ. პ. ფალაშვილმა უფრო დაწვრილებით გააცნო საქართველო, რახმანინოვი და სხვ.

XIX-ს დამლევს თბილისის მუსიკალურ ცხოვრებაში დიდი როლი შეასრულა მ. მ. იპოლიტოვ-ივანოვმა. მისი ინიციატივით თბილისი რამდენიმეჯერ ინახულა რუსული მუსიკის გენიამ პეტრე ილიას-ძე ჩაიკოვსკიმაც. თბილისში პეტრე ილიას-ძე ხუთჯერ იყო. 1886 წლიდან 1890 წლამდე ის ყოველ წელს ჩამოდიოდა თბილისში.

ჩაიკოვსკის ყოველი ჩამოსვლა უმთავრესად იმის სურვილით იყო გამოწვეული, რომ დაესვენებინა თავისი ძმის ანატოლ ილიას-ძის ოჯახში, რომელიც თბილისში მსახურობდა ჯერ სასამართლოს პალატის პროკურორად, ხოლო უკანასკნელ დროს ვიცეგუბერნატორად. კომპოზიტორის მიერ თბილისის გაცნობაში მნიშვნელოვანნი როლი უნდა მივაწეროთ იპოლიტოვ-ივანოვსაც, რომელიც ჩაიკოვსკის ოპერების ენერგიულ პროპაგანდას ეწეოდა თბილისის თეატრში.

ჩაიკოვსკი თბილისში იყო 1886 წლის 1/IV—29/IV-მდე, **** 1887 წ. 30/V—5/VII-დე, 1888 წ. 26/III—15/IV-დე, 1889 წ. 12/IV—2/V-მდე და 1890 წ. 14/IX—22/X 10-მდე. *****

1885 წელს იპოლიტოვ-ივანოვი სწერდა კომპოზიტორს ოპერა „მაზპას“ უდიდეს წარმატებაზე თბილისის საოპერო თეატრის სცენაზე. „მაზპასათვის“, — სწერს ჩაიკოვსკი წერილში იპოლიტოვ-ივანოვისადმი 1885 წლის 6/XII, „მზურვალედ და გულწრფელად გმადლობთ... ძმა და რძალი (რომლებიც ცხოვრობენ თბილისში) მწერდნენ, რომ ოპერა ჩინებულად ჩატარდა, — ხოლო მათ ხომ ის მოსკოვსა და პეტერბურგში მოისმინეს“.

მცირე ხნის შემდეგ (23 დეკემბერს) ჩაიკოვსკი იპოლიტოვ-ივანოვს სწერს, განზრახული მაქვს 1886 წ. ზაფხულიდან ჩამოვიდე თბილისშიო, რაც მან კიდევ შეასრულა.

ჩაიკოვსკი პირველად თბილისს ჩამოვიდა კავკაიდან, საქ. სამხედრო გზით. ძმისადმი — მოდესტ ჩაიკოვსკისადმი (თბილისი

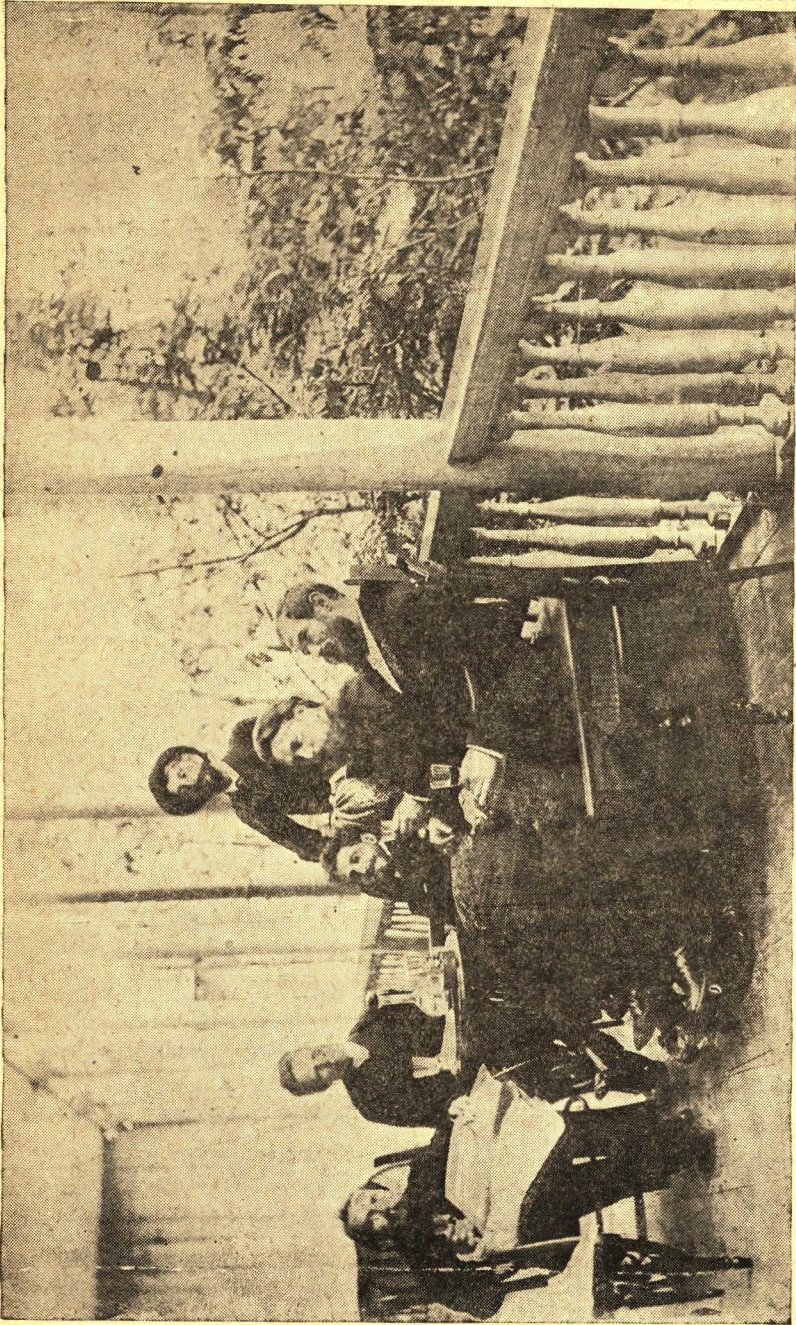
* ა. რუბინშტეინმა 1890 წელს მთელი ზაფხული გაატარა სააგარაკო ადგილას თბილისის ახლოს.

** ჩაიკოვსკი მის შესახებ თბილისიდან სწერს 1890 წ. 14 ოქტომბერს: „ზილოტის აქ უდიდესი წარმატება ჰქონდაო“. ხოლო ქართული გაზეთი „ივერია“-იმვე წლის 6 ოქტომბრის ნომერში აღნიშნავს ზილოტის კონცერტს.

*** კ. ი. დავიდოვმა და გ. ი. საფონოვმა თბილისში 1887/88 წ. გამართეს კონცერტი ზეთჰოვენის სონატებიდან.

**** თავის „მოგონებებში“ იპოლიტოვ-ივანოვი შეცდომით აღნიშნავს პირველ ჩამოსვლას 1885 წელს.

***** ყველა თარიღი აღნიშნულია ძველი სტილით.

სიმეზიანი კვარტეტის შემადგენლობა ი. ზ. ანდრონიკაშვილისას. აივნის მოაჯირზე ზის იპოლიტოვ-ივანოვი

1/IV 1886 წ.) და ფონ-მეკისადმი (1/IV 1886 წ., თბილისი) გაგზავნილ წერილებიდან ვხედავთ, თუ როგორი განსაცვიფრებელი შთაბეჭდილება მოახდინა მასზე მთელმა ბუნებამ კავკასიიდან თბილისამდე. ორივე წერილი აღსავსეა გზის აღფრთოვანებული აღწერით.

„... გზა იმდენად გასაკვირია, დიდია, განსაცვიფრებლად ლამაზია, რომ მთელი დღის განმავლობაში ძილზეც კი არ მიფიქრია. შთაბეჭდილებანი იმდენად მრავალფეროვანია, რომ ინტერესა ერთი წუთითაც არ ჰქრება.

სანამ სადგურ ღუშეთს მიუახლოვდებოდეთ, ახლოს უცბად ისეთი შორეთი გამოჩნდება, იმდენად გასაოცრად საუცხოო, რომ ალტაცებისაგან გინდა იტირო“.

გარემომცველი ბუნების სიდიადემ და სილამაზემ მთლიანად აღავსო მისი გული.

„ეგრეთწოდებულმა საქართველოს სამხედრო გზამ, რომელზედაც ბევრი მსმენია და წამიკითხავს, ყოველ ჩემს მოლოდინს გადააჭარბა. შესანიშნავი დარიალის ხეობა, მთაში, თოვლის სამეფოში ასვლა, არაგვის ხეობაში დაშვება, ყველა ეს განსაცვიფრებლად კარგია, და თანაც რაოდენ მრავალმხრივია ამ გზის სილამაზე“.

1888 წ. ჩაიკოვსკი კვლავ საქართველოს სამხედრო გზით ჩამოდის ჩვენში, დასავლეთ ევროპაში ხანგრძლივი მოგზაურობის შემდეგ. კომპოზიტორს ამ მოგზაურობის დროს დასავლეთ ევროპაში განსაკუთრებული საზეიმო შეხვედრა მოუწყვეს პრალაში.

1889 წელს ჩაიკოვსკი თბილისს ჩამოდის პირდაპირ ლონდონიდან, ბათუმზე გამოვლით. ამ მოგზაურობის დროს პ. ი. განცვიფრებული იყო რიონის ხეობის წარმტაცი ბუნებით.

1889 წ. 20 აპრილს ნ. ფონ-მეკისადმი გაგზავნილ წერილში ის ასე აღწერს ამ სანახაობას:

„რა საუცხოო ქვეყანაა ეს კავკასია! მაგალითად, შეუძლებელია აღწერა, თუ რაოდენ თვალწარმტაცია, მომხიბლავია, რა მდიდარია მცენარეულობით რიონის ხეობა, რომელზედაც გადის ბათუმიდან მომავალი რკინისგზა. წარმოიდგინეთ, ჩემო ძვირფასო, ფართო ხეობა, ორი მხრიდან შემოჯარული საოცარი ფორმის მთებითა და სალიკლდეებით, რომელზედაც იზრდება შქერი და გაზაფხულის სხვა ყვავილები. თვით ხეობაში კი აღმართულან ცოცხალი, ახალი, მწვანე ფოთლებიანი ხეები, და, ბოლოს, უხვწყლიანი, მოხმაურე დაკლანილი რიონი. მერწმუნეთ, რომ მარტო ამისათვის ღირს კავკასიის ნახვა“.

არანაკლები აღტაცებით ლაპარაკობს ჩაიკოვსკი თბილისზეც:

„სიცოცხლით აღსავსე მთავარ ქუჩებს, მშვენიერ მდიდრულ მაღაზიებს მთლიანად ევროპული სახე აქვთ“, — სწერს ის თავის ძმას მოდესტს.

„ბრწყინავს კაშკაშა მზე, ბალებში ყველგან ყვავილებია... თბილისი წაგავს იტალიის ზოგიერთ ქალაქს, განსაკუთრებით ფლორენციას“ (წერილი ფ. მექისადმი, 1/IV 86 წ.).

თბილისის ძველ ნაწილში, რომლის ნახვაც ჩაიკოვსკიმ არ დააყოვნა, ის განაცვიფრა და აღტაცებაში მოიყვანა ვიწრო ქუჩებმა და ხელოვნების ცხოვრების კოლორიტმა, რომლებიც „გამვლელთა თვალწინ“ მუშაობენ. ქალაქის ეს ნაწილი მას ვენეციისა და გენუის ქუჩების პაწია შესახვევებს მოაგონებს.

თავისი ცნობისმოყვარეობის, მოგზაურობისა და ქალაქში ყველაფერ ღირსშესანიშნავისა და საინტერესოს დათვალიერების ჩვეულების გამო, ჩაიკოვსკიმ თბილისში უნახავი არ დასტოვა გრიბოედოვის საფლავიც მამადავითის მთაზე, ინახულა ყველა ეკლესია, იყო აგრეთვე სიონის ტაძარში.* საერთოდ, როგორც თვითონ აღიარებს, „თბილისი ბევრ აქ მუდმივად მცხოვრებზე გაცილებით უკეთ შეისწავლა“. მთელი მისი სიცოცხლის მანძილზე თბილისმა მასში სეუკეთესო მოგონებანი დასტოვა. ამაზედ არა ერთხელ სწერდა ის თავის მეგობრებს:

„ყველაფერი ეს („მაზეპას“ წარმატება) ჩემთვის ძლიერ სასიამოვნოა და მაყვარებს თბილისს, რომელიც ისედაც ძალიან მომწონს.“ (წერილი ფ. მექისადმი, 6/IV 1886 წ.); „ძნელია გამოთქმა ყველა იმ სულიერ მისწრაფებათა თბილისისადმი, რომელსაც განვიციდი. თვითონ მეც კი მეუცხოება, რაზეა დაფუძნებული ჩემი სრულიად განსაკუთრებული სიმპატია ამ ქალაქისადმი“. (იპოლიტოვ-ივანოვისადმი, 4/VI 1890 წ.). ამავე წლის სექტემბერს პ. ი. სწერს ე. ნაპრაენიკს:

„ძალიან კმაყოფილი ვარ თბილისში ყოფნით. რა საუცხოო ქვეყანაა! უფრო ახალგაზრდა რომ ვიყო, სამუდამოდ დაერჩებოდი აქ საცხოვრებლად“. ხოლო 1891 წ. 7 ივლისს ჩაიკოვსკი სწერს ა. ს. არენსკის: „ქალაქ თბილისი იმდენად სიმპატიურია ჩემთვის ყოველმხრივ, რომ მხოლოდ შემიძლია წავახალისო ყოველი მსურველი იქ დასახლდეს. ვფიქრობ, რომ თქვენი კომპოზიტორული მოღვაწეობისათვის სასარგებლო იქნება დასახლდეთ ყოველგვარი მხატვრული სტიმულებით ასე მდიდარ ქვეყანაში“.

ჩაიკოვსკის თბილისში საკმაოდ კარგად იცნობდნენ მის ჩამოსვლამდეც, როგორც კომპოზიტორს, უმთავრესად, როგორც საოპერო კომპოზიტორს. თბილისის თეატრში დიდი წარმატებით იდგებოდა რამოდენიმე ოპერა: „მაზეპა“, „ევგენი ონეგინი“, „ჯადოსანი“ (1890 წ.) და „ორლეანელი ქალწული“ (1887-1888 წ.). 1885 წ. 23 დეკემბრის წერილში იპოლიტოვ-ივანოვისადმი ჩაიკოვსკი ურჩევს მას დადგას არა „ოპრიჩნიკები“, არამედ „ქოშები“ ან „ორლეანელი ქალწული“

* საქართველოს ძველი ტაძარი.

ჩაიკოვსკი პირადად დარწმუნდა, თუ რამდენად დამკვიდრდა მისი ოპერები თბილისის სცენაზე. 1886 წ. 6 აპრილს ის სწერს ნ. ფონ-მეკს: „ჩემი ოპერები აქ ყველაზე მეტად იდგმება, ვიდრე სხვაგან სადმე, და განსაკუთრებით „მაზეპას“ აქვს წარმატება“. * მაგრამ როცა უფრო ახლო გაეცნენ პ. ი. ჩაიკოვსკის, როგორც ადამიანს, გარშემომყოფნი განსაკუთრებულის სიყვარულით გაიმსჭვალნენ მისადმი. მრავალ პირთა მოწმობით, რომლებიც შეხვედრიან ჩაიკოვსკის თბილისში, როგორიცაა: ქართული მუსიკ. ფოლკლორის ცნობილი შემკრები ზ. ჩხიკვაძე, ინჟინერი ი. ზ. ანდრონიკაშვილი, ** მ. ვ. ორბელიანი, ე. ს. შაბუროვა, მ. და ა. პ. ოპოჩინინები, პ. გ. ბებუთოვი *** ახლახან გარდაცვლილი პიანისტი ქალი კომპოზიტორი ვ. მ. ამირაჯიბის და სხვა და დაბეჭდილი მოგონებებით ირკვევა, რომ ჩაიკოვსკიმ სიყვარული მოიპოვა თავისი სათნოებით, გულკეთილობით, უბრალოებით, ჰუმანურობით და ყოველთვის გულწრფელი მსჯელობით.

მის ყველა ამ შინაგან ღირსებებზე და მიმზიდველ უბრალოებაზე ძალიან დამაჯერებლად ლაპარაკობს რამდენიმე ფაქტი, რომლებიც მოყვანილია ი. ზ. ანდრონიკაშვილის მოგონებებში.

თბილისელების მიერ გულთბილი მიღებისა და მისი შემოქმედებისადმი განსაკუთრებული ყურადღების გამო მადლობის გრძნობით აღვსილი კომპოზიტორი, რომელიც განსაკუთრებული ყურადღებით ეკიდებოდა შემოქმედების საკითხებს, ყოველნაირად ცდილობდა ჩაბმულიყო ქალაქის მუსიკალურ ცხოვრებაში: ესწრებოდა საკვარტეტო საღამოებს ანდრონიკაშვილისას, ხშირად დადიოდა ოპერაში, ეცნობოდა მაშინ თბილისში მცხოვრებ კომპოზიტორების შემოქმედებას.

ერთერთი საკვარტეტო საღამოს შესახებ, რომელიც გაიმართა ანდრონიკაშვილისას, დაწვრილებით გადმოგვცემენ შემდეგს: როდესაც გამოირკვა, რომ ვიოლონჩელის პარტიის შესრულება არ შეიძლებოდა, ჩაიკოვსკი, რომელსაც არ სურდა ანსამბლის წახდენა, როიალს მიუჯდა და ეს პარტია შეასრულა.

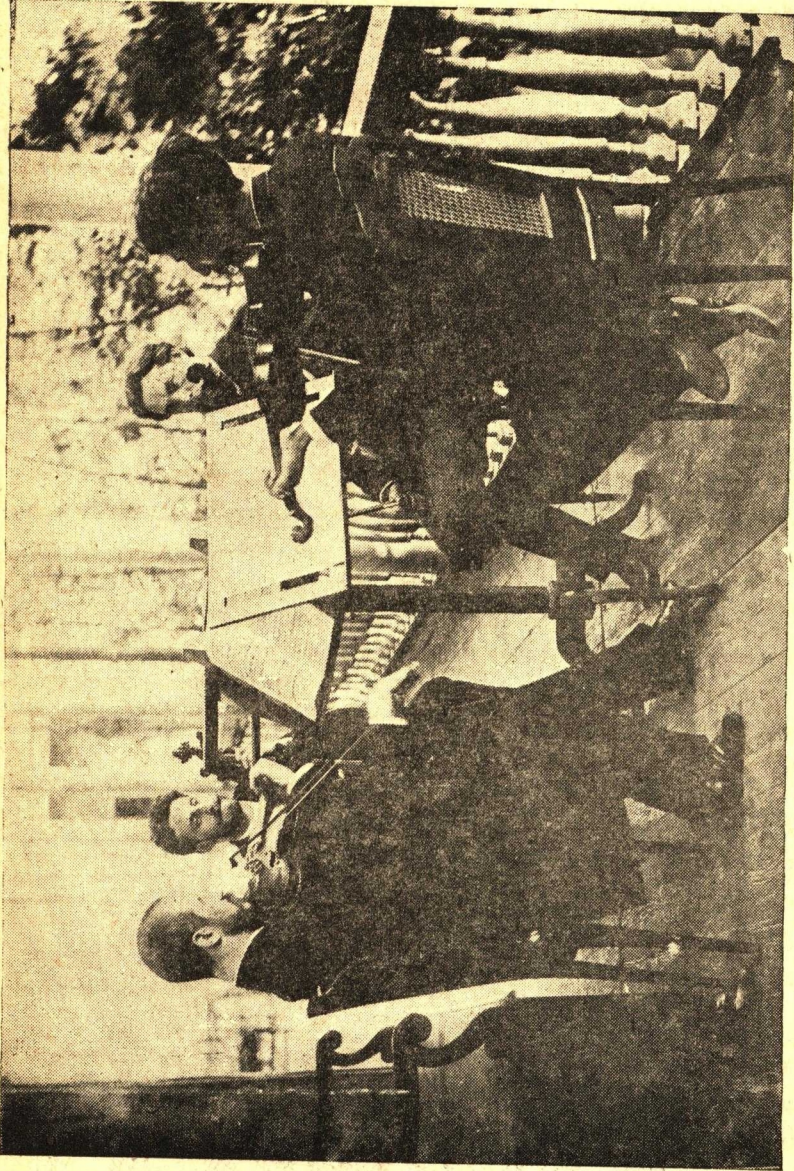
შენახულია ფოტოგრაფიული სურათი ამ სიმებიანი კვარტეტისა,

* იხ. ციტატა 1885 წ. 6 დეკემბ. წ. რილიდან გვ. 4.

** იხ. გვ. 28 ი. ზ. ანდრონიკაშვილის „მემუარებიდან“.

*** პ. გ. ბებუთოვთან ინახება წერილი კომპოზიტორის ძმის მოდესტ ჩაიკოვსკისა ლექსით, რომელშიც მოცემულია მე 6 სიმფონიის შინაარსი. წერილი დათარიღებულია 1893 წ. 18 ოქტომბ., ე. ი. დაწერილია ერთი კვირით ადრე პეტრე ილიას-ძის გარდაცვალებამდე.

ლექსის შინაარსი, რასაკვირველია, სრულებით ვერ ამოსწურავს სიმფონიის შინაარსს, თუმცა ინტერესს მოკლებული არაა, განსაკუთრებით მე-2 და 3 ნაწილის შინაარსი (იხ. მ. ჩაიკოვსკის წერილი პ. გ. ბებუთოვისადმი, გვ. 24).

სიმეზიანი კვარტეტი შემადგენლობით: 1-ლი ვიოლინის დამკვრ., —
ანდრეიკაშვილი; ალტი — ცოლჩინი; ვიოლონჩელისტი — სარაჯიშვილი.

რომელიც უკრავდა ი. ზ. ანდრონიკაშვილის ბინაზე, სადაც ხშირად დადიოდა ჩაიკოვსკი (იხ. ფოტოგრაფ. სურათი, გვ. 25)

საქართველოს მოწინავე პრესა, რომლის სათავეში იდგა ლიტერატურულ-პოლიტიკური გაზეთი „ივერია“ და რომლის რედაქტორი იყო დიდი პოეტი, მწერალი და პუბლიცისტი ილია ჭავჭავაძე, გამოეხმაურა თბილისში ჩაიკოვსკის ყოფნას.

გაზეთი ათავსებს რამდენიმე შენიშვნას (ი. ზ. ანდრონიკაშვილის მოწმობით ი. ჭავჭავაძე პირადად იცნობდა ჩაიკოვსკის).

„ამჟამად თბილისში სტუმრად იმყოფება რუსი კომპოზიტორი პ. ი. ჩაიკოვსკი, რომელიც, როგორც ჩვენ გადმოგვცეს, ოქტომბრის დამლევამდე დარჩება“ („ივერია“, № 195, 1890 წ. 13/IX).

„15 ოქტომბერს საზაფხულო თეატრში დაიდგა ჩაიკოვსკის ოპერა „ეგგენი ონეგინი“; ჩაიკოვსკი მაშინ თბილისში ცხოვრობდა და პირადად ხელმძღვანელობდა ამ სპექტაკლს. სწორედ ეს იყო მიზეზი, რომ ოპერა კარგად ჩატარდა და ხანგრძლივი ტაში და „ვაშას“ შეახილები გამოიწვია. მეორე მოქმედების შემდეგ მაყურებლებმა ორჯერ გამოიწვიეს ოპერის პატივცემული ავტორი ჩაიკოვსკი“ („ივერია“, № 222, 1890 წ. 19/X); ხოლო 1890 წ. 25/X 226 ნომერი აღნიშნავს, რომ „განთქმული კომპოზიტორი ჩაიკოვსკი პეტერბურგს გაემგზავრა“. ჩაიკოვსკის გარსერტყა ან რუსი ჩინოვნიკობა, რომელიც სრულებით არ იყო დაინტერესებული ქართული მუსიკალური ფოლკლორით, ან მეცხეატი ვაჭრები, რომლებიც ნაციონალური კულტურის განვითარებას ზიზლით უცქერდნენ და ცდილობდნენ თბილისში „ევროპეიზმი“ დაენერგათ. ყველა ისინი ატარებდნენ რეფორმის შემდეგდროინდელი ეპოქის ალექსანდრე III პოლიტიკას, როდესაც ნაციონალური კულტურით არა თუ დაინტერესებულნი იყვნენ, არამედ, პირიქით, მოწინავე ადამიანთა ნაციონალური მოძრაობის ყოველგვარ ყლორტებს სრესდნენ. საქართველოში შეუპოვრად ტარდებოდა გარუსების პოლიტიკა. ძირითადად ამ პოლიტიკის გამტარებლები ეხვეოდნენ გარს ჩაიკოვსკის საქართველოში.

არც ერთმა მუსიკოსმა, იპოლიტოვ-ივანოვმაც კი არ შეუქმნა მას საშუალება მოესმინა აღნიშნულის გუნდისათვის, რომელსაც შეეძლო ახლო გაცივრო ჩაიკოვსკისათვის ქართული ხალხური მუსიკის სიმდიდრე.*

ჩაიკოვსკის შემოქმედებითი სახე გამომუშავდა რუსული მუსიკის აყვავების ეპოქაში. ნაციონალური მუსიკის განვითარების პრობლემას იმდროს მოწინავე მუსიკოსები სხვადასხვაგვარად სწვდებოდნენ. ერთის

* სიონის ტაძარში ყოფნისას ჩაიკოვსკი ისმენდა რუსულ გალობას, რადგან მაშინ, რუსი ეგზარქოსების ბატონობისას, სიონის ტაძარში რუსული გუნდი გალობდა.

მხრივ შეიქმნა კომპოზიტორთა ჯგუფი („Могучая кучка“), რომელიც მესამოციანეთა იდეის გაგლენით რუსული მუსიკის განვითარების ძირითად ამოცანად სთვლიდა რუსული ხალხური სიმღერის სპეციფიკურ თავისებურებათა გამოვლინებას და თითქმის მთლიანად უგულვებელყოფდა დასავლეთ ევროპის მუსიკას. მეორეს მხრივ შეიქმნა მედასავლეთეების ჯგუფი ა. რუბინშტეინის მეთაურობით, რომელიც რუსი კომპოზიტორების პირველ გადაუდებელ ამოცანად სთვლიდა დასავლეთ ევროპული კულტურის შეთვისებას.

ჩაიკოვსკი არ ემხრობა არც ერთ ამ მიმდინარეობას, რომელთაგან თითოეული ვარდება თავისებურ უკიდურესობაში. თავისი შემოქმედების ბუნებით რუსულ ნაციონალურ კულტურასთან მჭიდროდ დაკავშირებული ჩაიკოვსკი იყენებდა კუჩკისტების პრინციპების დადებითს მხარეებს, მაგრამ მაინც უფრო ახლოს იდგა რუბინშტეინის ჯგუფთან. დამახასიათებელია, რომ იპოლიტოვ-ივანოვი, „მოგუჩაია კუჩკას“ ერთერთი მოწინავე წევრის რიმსკი-კორსაკოვის მოწაფე, თბილისში ჩამოსვლის მეორე წელსვე მიემგზავრება კახეთში, იწერს ქართულ ხალხურ სიმღერებს და თავის შემოქმედებაში იყენებს მათ. აქ მასში გამოჩნდა მუსიკოსი ეთნოგრაფი და „კუჩკისტების“ პრინციპების მიმდევარი. ჩაიკოვსკი კი ხალხურ შემოქმედებას სხვაგვარად ეკიდებოდა.

„რუსული სიმღერა,“ — წერს ჩაიკოვსკი თავის „ფელეტონებში და შენიშვნებში“, — „თავისი ორიგინალური წყობით, თავისი მელოდიური მონახაზების თავისებურებებით..., თავისი რიტმის თვითმყოფადობით... განათლებული და ნიჭიერი მუსიკოსისათვის წარმოადგენს უძვირფასეს, თუმცა უხეშ მასალას, რომელითაც გარკვეულ პირობებში მას შეუძლია ჩინებულად ისარგებლოს“.

„... არავის არ შეუძლია დაუსჯელად შეეხოს მკერხელური ხელით ასეთ მხატვრულ სიწმინდეს, როგორიც არის რუსული სახალხო სიმღერა, თუ ის თავს არ გრძნობს ამისათვის სავსებით მომზადებულად და ღირსეულად.“

რუსული სიმღერისა და მასთან ახლო მდგომი უკრაინული სიმღერის სფეროში ჩაიკოვსკი სავსებით მომზადებულად და ღირსეულად სთვლიდა თავისთავს, რადგან თითონ ის წერს:

„აღვიზარდე მივარდნილ, ყრუ ადგილას, სულ აღრეული ბავშვობიდანვე განვიმსვალე რუსული ხალხური მუსიკის დამახასიათებელი ნიშნების აუხსნელი სილამაზით, გატაცებამდის მიყვარს რუსული ელემენტის ყოველი გამოვლინება, ერთი სიტყვით, მე რუსი ვარ ამ სიტყვის სრული გაგებით“ (წერილი ფ-მეკს, 1878 წ.).

ისმება კითხვა, შეეძლო თუ არა ჩაიკოვსკის ხალხური შემოქმედებისადმი ასეთი სერიოზული და ფრთხილი დამოკიდებულების გამო ესარგებლნა ქართული ხალხური სიმღერით, რომელიც მისთვის

სრულებით ახალი, სრულებით უცნობი კულტურა იყო? რასაკვირველია არა. და ამაში ბრალი უნდა დავდოთ მის გარშემომყოფ წრეს თბილისში. თვით ჩაიკოვსკი ეძებდა შემთხვევას, რომ ახლოს გასცნობოდა ქართულ სიმღერებს. კომპოზიტორის ძმამ, ანატოლ ილიასძემ, ნადირობის დროს როგორღაც გაიგო, რომ მონადირეთა ჯგუფში იყო ზ. ჩხიკვაძე, რომელმაც კარგად იცოდა ქართული მუსიკალური ფოლკლორი. ზ. ჩხიკვაძე შეუთანხმდა ანატოლ ილიასძეს იმ დღეზე, როდესაც შეიძლებოდა პ. ი. ჩაიკოვსკის ნახვა და სიხარულით დასთანხმდა თან წაეღო მის მიერ ჩაწერილი ქართული სიმღერები. დანიშნულ დღეს ზ. ჩხიკვაძე ჩაიკოვსკისთან მივიდა რვეულით, რომელშიც ჩაწერილი იყო ქართული სიმღერები. ჩაიკოვსკიმ მოისმინა სიმღერები, გაკვირვებული დარჩა მათი სიმშვენიერითა და სიმდიდრით და სურვილი გამოსთქვა როდისმე გამოეყენებინა ისინი.

„თუ ჩემი ძმა დიდხანს დარჩება თბილისში“, — სთქვა პ. ი. ჩაიკოვსკიმ, — „და მე კვლავ მოვახერხებ აქ ჩამოსვლას, მაშინ შეგეცდები მოვინახულო საქართველოს ყოველი კუთხე, რომ დავსტკებ თქვენი სიმღერების თავისებურებებით“. (ქურნ. „თეატრი და ცხოვრება“, №№ 2,8 და 12, 1915 წ. ზ. ჩხიკვაძე — „ჩაიკოვსკი“, მოგონებები).

ვერც ერთი და ვერც მეორე განზრახვის განხორციელება ჩაიკოვსკიმ ვერ შესძლო, რადგან ეს ჩამოსვლა საქართველოში უკანასკნელი იყო. ამის შემდეგ მან მხოლოდ სამი წელი იცოცხლა. თბილისში მეხუთე მგზავრობის ორი წლის შემდეგ ჩაიკოვსკი ჰქმნის თავის *chef d'oeuvre*, ბალეტს „შეილკუნჩიკს“. ამ ბალეტში ჩაიკოვსკიმ გამოიყენა ქართული ხალხური სიმღერა „იავ-ნანა“, რომელსაც ძლიერ გავრცელებულია მთელს საქართველოში. ამ სიმღერს ჩელოდია კომპოზიტორის მისცა იპოლიტოვ-ივანოვმა, რომელმაც ის კახეთში ჩაიწერა 1883 წ. და გამოიყენა თავის სუიტაში „ივერია“. მაგრამ საინტერესოა, თუ როგორ გადატყდა ჩაიკოვსკის შემოქმედებით ფანტაზიაში ეს ქართული სიმღერა ქართული სიმღერისათვის დამახასიათებელი თავისი ინტონაციებით, რიტმებითა და ჰარმონიებით!

ჯერ ერთი, ჩაიკოვსკი მას უწოდებს „არაბულ ციკვას“ და მას იყენებს 2 მოქმედების ერთერთ ნომერში. ჰარმონიისა და ორიგინალის შეხმატკბილებისაგან კვალიც არ დარჩენილა მათ ნაცვლად მივიღეთ მინორის ქრომატული ინტონაციები. გამოვიდა პსევდო აღმოსავლური სტილის, მიმზიდველი, მოწიბვლელი ნომერი, რაც ასე ხშირად გვხვდება XIX საუკუნის დამლევის კომპოზიტორთა შემოქმედებაში.

ამავე დროს კი იმ პერიოდში, როდესაც ჩაიკოვსკი საქართველოში იყო, ნაციონალური კულტურის აღორძინებისათვის მებრძოლი მოწინავე ადამიანები თბილისში ქართული ხალხური მუსიკის დიდ პროპაგანდას ეწეოდნენ, როგორც კონცერტებზე, ისე ადგილობრივ პრესაში.

პ. ი. ჩაიკოვსკი სადილზე, რომელიც მის პატესანტად გაიმართა კოჯორში 1889 წელს.

ჩაიკოვსკის საქართველოში ყოფნის დროს თბილისში შესდგა აღნიშნულის გუნდის რამდენიმე კონცერტი რატოლის ხელმძღვანელობით.

ერთერთ კონცერტზე შესრულებულ იქნა კლასიკური ხალხური სიმღერები: სასიყვარულო „ნეტავი გოგო მე და შენ“ და ძლიერ დრამატული სიმღერა „მუშლი მუხასა“. ამ კონცერტებზე გამოირჩეოდა მომავალი კომპოზიტორი მ. ა. ბალანჩივაძე. (გაზ. „ივერია“ №66 1888 წ. 23/III, №74, 1888 წ. 1/IV, №87, 1889 წ. 27/IV).

მაგრამ, სამწუხაროდ, არც ერთმა თბილისელმა, რომლებიც მაშინ გარსერტყენენ ჩაიკოვსკის, არ გააცნო მას ეს მიმდინარეობა. იპოლიტოვ-ივანოვის მოწმობით, პ. ი. ჩაიკოვსკი თბილისში პირველად ჩამოსვლისას (1886 წ.) შეხვდა ხარლამპე ივანეს-ძე სავანელს, ერთერთ მოწინავე ადამიანს იმათგან, რომლებიც ფანატიკურად მუშაობდნენ ქართული მუსიკის პროპაგანდის დაწერვის დარგში*.

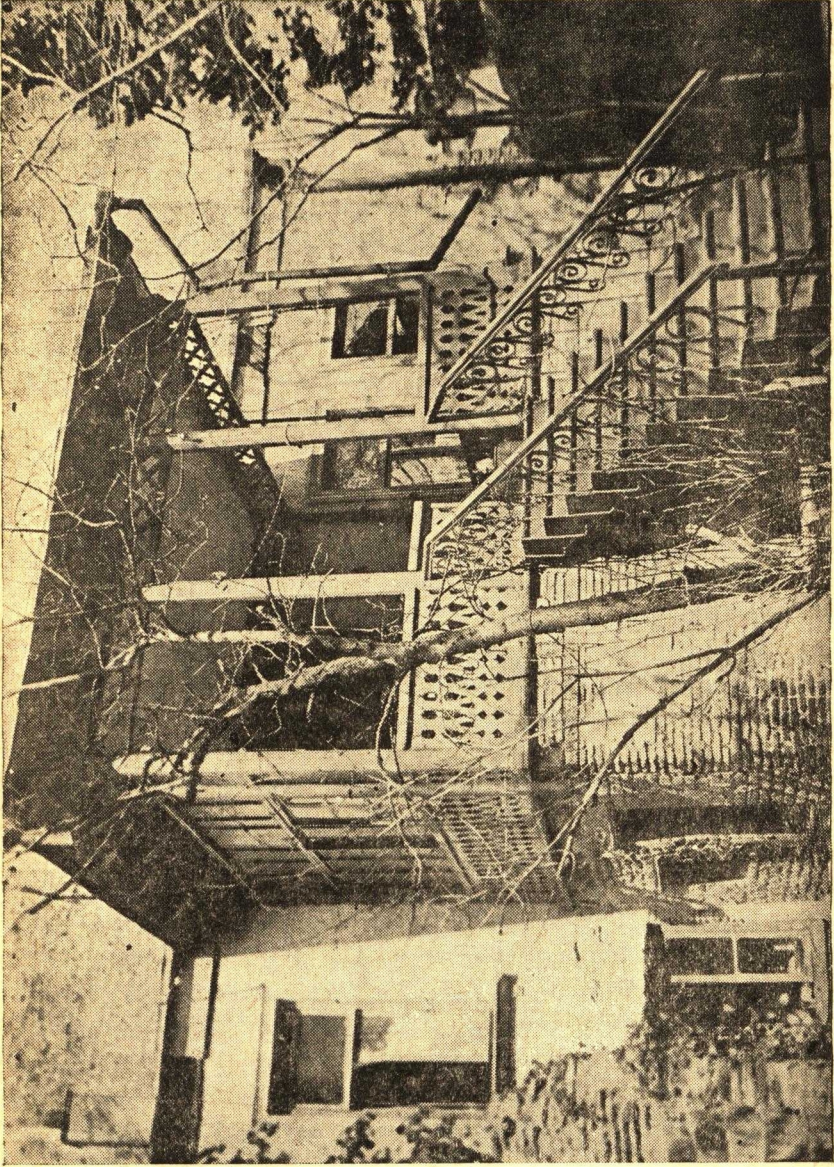
ბ. ი. სავანელი ჩაიკოვსკის იცნობდა ჯერ კიდევ პეტერბურგის კონსერვატორიაში სტუდენტობის დროს, რომელიც მათ ერთად დამთავრეს 1865 წელს.

ბ. ი. სავანელი, როგორც რუსეთის საიმპერატორო მუსიკალური საზოგადოების (ИРМО) განყოფილების ერთერთი წევრი, უნდა შეხვედროდა ჩაიკოვსკის. მაგრამ, როგორც ჩანს, ჩაიკოვსკის მასთან ურთიერთობა ჰქონდა მხოლოდ რსმს ღირეკციის წევრთა წრეში, სადაც შედიოდა პიანისტი ა. მიზანდარიც, და არა სავანელის თანამებრძოლთა წრეში, რომლებიც ეწეოდნენ ქართული მუსიკის პროპაგანდას. და ეს გასაგებია: განმარტოებისა და მხოლოდ ნაცნობთა ინტიმური წრის მოყვარულ ჩაიკოვსკის საშინლად ეშინოდა ახალი ადამიანების შეხვედრისა.

დასახელებულ სავანელისა, მიზანდარისა, ზ. ჩხიკვაძისა, ანდრონიკაშვილისა, მ. ფ. ორბელიანისა, შაბუროვასი და ამირაჯიბის გარდა, ჩაიკოვსკის ქართველი საზოგადოების წარმომადგენელთა გაცნობის საშუალება ექნებოდა პოეტ ვახტანგ ორბელიანის დასაფლავებაზე 1890 წ. 2 ოქტომბერს. ეს იყო გრანდიოზული დასაფლავება, სადაც პოეტმა ა. წერეთელმა დიდი სიტყვა წარმოსთქვა.

ჩაიკოვსკი, შესაძლებელია, ამ დასაფლავებაზე ყოფილიყო თავის მეგობარ პ. ოპოჩინინთან ერთად, რომლის დედა ორბელიანის ქალი იყო. მიუხედავად იმისა, რომ ჩაიკოვსკის სურდა ყოველი ჩამოსვლა თბილისში გამოეყენებინა დასვენებისათვის, მიუხედავად იმისა, რომ მას თბილისში ძალაუვნებურად უხდებოდა მაღალ წრეებში ტრიალი და ცხოვრება, პ. ი. მაინც პოულობდა დროს საქმიანი მიმოწერისა

* ბ. ი. სავანელი იყო იმ მუსიკალური კლასების ფუძემდებელი, რომლებიც 1874 წ. მთელი რიგი რეორგანიზაციების შემდეგ გადაიქცა ახლანდელ თბილისის სახელმწიფო კონსერვატორიად.

ყოფ. გუდოვიჩის ქუჩაზე (ახლა ჩიკოტაძის ქ.) მდებარე სახლის ფლიგელი, სადაც დაიწერა ბალადა „გოგონა“.

და მუსიკის დაწერისათვის. მას გამომცემელთან და მეგობართან პ. იურპენსონთან და ღირიჟორ ნაპრაენიკთან მიწერ-მოწერა აქვს „ჰარმონიის სახელმძღვანელოს“, რომანსების გამოცემის საკითხზე, ოპერა „პიკის ქალში“ მცირე შესწორებების შეტანაზე პეტერბურგში მისი დასწავლისას, ყოფ. საიმპერატორო თეატრს ურჩევს მომღერლებს, რომლებსაც თბილისში მოუსმინა.

ხელოსანივით ყოველდღიური მუშაობის ჩვევა და შემოქმედების ძვალ-რბილში გამჯდარი მოთხოვნილება ჩაიკოვსკის თბილისშიც შე-რჩა.* ამ ქალაქში 1887 წ. მან რამდენიმე ნაწარმოები დასწერა.

ბორჯომში ყოფნისას პ. ი. ჩაიკოვსკიმ დაიწყო „მოცარტიანას“ წე-რაბ, რაც იმავე წელს დაამთავრა ახენში, სადაც თბილისიდან გაემ-გზავრა მომავლად მეგობარ კონდრატიევთან. ამავე ზაფხულს ჩაიკო-ვსკიმ დაიწყო „მოგონებანი ფლორენციაზე“, დამაკავშირებელ ინსტ-რუმენტების (2 ვიოლინი, 2 ალტი და 2 ვიოლონჩელი) სექსტეტი ოთხ ნაწილად. ამ ნაწარმოების პირველი ჩანასახი გაჩნდა ბორჯომში 1887 წლის ზაფხულს (რადგან 16 ივნისის დღიურში აღნიშნულია: „ცოტა დავეწერე სექსტეტის დასაწყისი“).

ანდანტეს პირველი თემა მოხაზული იყო ფლორენციაში 1890 წ. ზამთარში. აქედან წარმოსდგა სექსტეტის სახელწოდებაც (ჩაიკოვს-კის ცხოვრება, ტ. 3, გვ. 559). 1889 წელს, თბილისში თავისი უკა-ნასკნელის წინა ჩამოსვლისას, ჩაიკოვსკი მუშაობდა ბალეტზე „მძინა-რე მზეთუნახავი“.

უკანასკნელი ჩამოსვლისას, ფონ-მეკის უკანასკნელი წერილის გამო მძივე განცდებით აღსავსე, ჩაიკოვსკი პუშკინის ბალადაზე (მიცკევიჩის მიხედვით) ჰქმნის დრამატიულ პროგრამულ მუსიკას „ვოევოდა“. სიმ-ფონიური ბალადა „ვოევოდა“ დაწერილია 1890 წ. სექტემბერს, როცა ჩაიკოვსკი ცხოვრობდა თავისი ძმის ანატოლ ილიას-ძის სახლის ფლიგელში, ყოფ. გუდოვიჩის ქ. №15-ში**.

ბალადა დაწყებულია შუა სექტემბერში და დამთავრებულია შავ ციციხეში.

1891 წ. 3 ივნისის წერილში ჩაიკოვსკი სწერს იპოლიტოვ-ივანოვს: „განზრახული მაქვს ორკესტრისათვის გადავიღო ფანტაზია „ვოე-ვოდა“, რომელიც შემოდგომაზე დავეწერე თბილისში“.

ბალადის პირველი შესრულების შემდეგ თავისი ქმნილებით უკმა-ყოფილო ჩაიკოვსკი სპობს პარტიტურას. მაგრამ ჩაიკოვსკის გარდა-

* პეტრ დიდ მთავარ კ. კ. რომანოვისადმი წერილში 1890 წ. 1815 ჩაიკოვსკი სწერს: „დარწმუნებული ვარ, რომ მუსიკოსი, თუ ჩას სუ-ს გაიზარდოს იმ დონე-მდე, რომლის იმედიც აქვს თავისი ნიჭის მიხედვით, უნდა აღიზარდოს როგორც ხელოსანი“ (ჩაიკოვსკის ცხოვრება, ტ. 3, გვ. 369).

** ახლა ამ სახლზე მიკრულია მემორიალური დაფა, ქუჩას კი დარქმეული აქვს ჩაიკოვსკის სახელი. 1886 წ. ჩაიკოვსკი ცხოვრობდა ყოფ. მიხეილის პროსპექტზე სოლოვეცევის სახლში.

ცვალების შემდეგ შენახული საორკესტრო პარტიების მიხედვით პარტიტურა აღდგენილ იქნა. სრულიად მართებულად შენიშნავს ა. ბუ-
დიაკოვსკი, რომ ჩაიკოვსკი ამ შემთხვევაში მეტად მკაცრად მოეკიდა
თავის ნაწარმოებს.*

უკანასკნელად 1890 წ. ჩაიკოვსკი თბილისს ჩამოვიდა ოპერა „პი-
კის ქალის“ შექმნისა და ამ ოპერის კლავირაუსცუგზე და ინსტრუ-
მენტირებაზე დაძაბული მუშაობის შემდეგ.

ამჯერად თბილისში ჩამოსვლის ინიციატივა ეკუთვნის თვით ჩაი-
კოვსკის.

1890 წ. ივლისის წერილში ჩაიკოვსკი სწერს თბილისში მყოფ
იპოლიტოვ-ივანოვს: „შესაძლებლად ხომ არ ჩასთვლიდი, მიგეწვიე
მე ერთი ან ორი კონცერტის ღირიჟორად? რა მოხარული ვიქნებო-
დი თბილისში ჩამოსვლისა!“

ჩამოსვლა განხორციელდა და 1890 წ. 14/IX წერილი უკვე თბი-
ლისიდან არის გაგზავნილი.

ამჯერად ჩაიკოვსკის თბილისში ყოფნა დაკავშირებულია უძლიერეს
სულიერ განცდებთან. როგორც ცნობილია, ამ სულიერმა დრამამ წარ-
უშლელი კვალი დასტოვა მასში და სიცოცხლის უკანასკნელ წუთამდე
განუჯურნებელ ჭრილობად დარჩა.**

20 სექტემბერს ჩაიკოვსკი უკანასკნელ წერილს ღებულობს ნადეჟდა
ფილარეტის ასულ ფონ-მეკისაგან, თავისი მეგობრისა და მეფარველი-
საგან, რომელიც სულიერად და მატერიალურად ეხმარებოდა ჩაი-
კოვსკის მრავალი წლის განმავლობაში. ეს ყოველმხრივ განვითარე-
ბული, ბუნებით ნათელი ანალიტური გონებით, ცოლის, დედისა და
მეგობრის კეთილი გულით დაჯილდოებული, ფაქიზი მხატვრული
აღლოს მქონე ქალი, რომელიც მრავალი წლის მანძილზე არასოდეს
არ შეხვედრია ჩაიკოვსკის, არათუ მატერიალურად ეხმარებოდა
მას, არამედ ყოველმხრივ ამხნევებდა ნიჭისადმი მის რწმენას, ეწო-
და მისი მუსიკის პროპაგანდას რუსეთსა და დასავლეთ ევროპაში.
და აი ეს უანგარო მეგობარი, რომელმაც რამდენიმე დღის წინათ
ჩაიკოვსკის მოსწერა სიყვარულითა და მისი ნიჭის თაყვანისცემით
აღსავსე ჩვეულებრივი წერილი, ანაზღად, ყოველგვარი განმარტების
გარეშე სწვეტს ყოველწლიური სუბსიდიის გამოგზავნას, და, რაც
მთავარია, აღარ ჰგზავნის წერილებს, რომლებიც დასაყრდენი იყო
თავის თავში მუდმივად დაეჭვებული ჩაიკოვსკისათვის და შემოქმე-
დებითი მუშაობის სტიმულს აძლევდა მას.

თბილისიდან კი ჩაიკოვსკი 1890 წ. 22 სექტემბერს უკანასკნელ
წერილს უგზავნის ფონ-მეკს მოსკოვში.

* ა. ბუდიაკოვსკი. „ჩაიკოვსკი. სიმფონიური მუსიკა“, გვ. 247

** ამაზე დაწერილებით იხ. „მიწერ-მოწერა ფონ-მეკთან“. ტ. 3, გვ. 609.

შეიძლებოდა გვეფიქრა, რომ ჩაიკოვსკის თბილისთან უაღრესად მძიმე მოგონებანი აკავშირებდა, მაგრამ, როგორც ქვემოთ დავინახავთ, თბილისმა მის ცხოვრებაში მნიშვნელოვანი როლი შეასრულა მისი როგორც მუსიკოსის აღიარების აზრით.

ჩაიკოვსკი რომ თფილისში ჩამოვიდა, ის უკვე იყო ავტორი იმ opus-ებისა, რომლებმაც შემდეგში მას მსოფლიო კომპოზიტორის სახელი მოუხვეჭეს.

ჯერ კიდევ პირველი ჩამოსვლისას 1886 წელს მას ყველა თავისი მნიშვნელოვანი დიდი ნაწარმოები დაწერილი ჰქონდა. მას უკვე დაწერილი ჰქონდა 4 სიმფონია, 2 საფორტეპიანო კონცერტი (b—moll და G-dur), „როკოკოს“ თემის ვარიაციები, სავიოლინო კონცერტი, ბალეტი „გედის ტბა“, სიმფონიური პოემები „ფრანჩესკა და რიმინი“ და „რომეო და ჯულიეტა“, 3 სიმებიანი კვარტეტი, მრავალი რომანსი, 4 ოპერა (უკანასკნელი ჩამოსვლისას კი „პიკის ქალიც“) და სხვ. თითქოსდა, ჩაიკოვსკი საყოველთაოდ აღიარებული კომპოზიტორი უნდა ყოფილიყო. მაგრამ თბილისი, როგორც ამას მოდესტ ჩაიკოვსკიც აღნიშნავს (პ. ი. ჩაიკოვსკის ცხოვრება, ტ. 3, გვ. 408), „იყო რუსეთის პირველი ქალაქი, სადაც პ. ი. ჩაიკოვსკის ზემოთა და გულწრფელი ენთუზიაზმით შეხვდნენო.“

ჩაიკოვსკის ცხოვრებაში თბილისი იყო ერთერთი ქალაქი იმ ოთხი ქალაქიდან, სადაც მას მისი გენიის შესაფერისი ზემოთ გაუმართეს სიყვარულითა და გულწრფელი პატივისცემით აღსავსე პირობებში: 1886 და 1890 წლებში თბილისში, 1888 წელს პრაღაში, 1891-ნიუ-იორკში და, ბოლოს, 1893 წელს, ჩაიკოვსკის გარდაცვალების წელს, კემბრიჯის უნივერსიტეტმა ჩაიკოვსკი აირჩია honoris causa-ის* დოქტორად.

თბილისში ჩაიკოვსკისათვის გამართული ორი საზეიმო შეხვედრის საინტერესო აღწერას იძლევიან თანამედროვეები.**

ამ საპატიო შეხვედრებიდან პირველი მოეწყო თბილისში 1886 წ., როდესაც ჩაიკოვსკი ჯერ კიდევ არ იყო საყოველთაოდ აღიარებული კომპოზიტორი, მეორე — 1890 წელს.

„შაბათს, 19 აპრილს, თბილისის თეატრში შესდგა საიმპერატორო მუსიკალური საზოგადოების თბილისის განყოფილების საგანგებო კონცერტი, რომელიც გაიმართა თბილისის ძვირცასი სტუმრის, თანამედროვე უნიჭიერესი რუსი კომპოზიტორის პეტრე ილიას-ძე ჩაიკოვსკის პატივსაცემად. ამ კონცერტზე, როგორც უკვე გამოცხა-

* უნდა მოვიხსენიოთ საზეიმო შეხვედრა, რომელიც ჩაიკოვსკის მოუწყეს 1893 წელს 1—1 ქ. ოდესაში და იმავე წლის 11—3-ხარკოვში. მაგრამ იმ დროს ჩაიკოვსკი უკვე მსოფლიოში ცნობილი კომპოზიტორი იყო.

** 1) გაზ. „კავკაზ“, 1886 წ. № 104, 2) იპოლიტოვ-ივანოვის „მოგონებანი“ 3) ი. ზ. ანდრონიკაშვილის „მემუარებიდან“.

დებულები იყო, შესრულებულ იქნა მხოლოდ და მხოლოდ ზეიმის მიზეზის ნაწარმოებნი. რადგან კონცერტის დაწყება გამოცხადებულ-იყო საღამოს 8 საათისათვის, დანიშნულ დროზე თეატრი უკვე აივსო ხალხით, და თითოეული მოუთმენლად ელოდა ენახა თბილისის საყვარელი ოპერების—„ევგენი ონეგინისა“ და „მაზეპას“ ავტორი.

პეტრე ილიას-ძისათვის განკუთვნილი იყო დირექტორის ლოჯა, რომელიც ამ შემთხვევისათვის მორთული იყო დაფნის გირლიანდებით და დამშვენებული იყო ლირით და ძვირფასი სტუმრის ვენზელით. თვით თეატრი მთლიანად სავსე იყო და განსაკუთრებით საზეიმო და მოხდენილი შესახედაობა ჰქონდა. ფარდის ახდისას ლოჯაში გამოჩნდა პეტრე ილიას-ძე. მის გამოჩენას შეხვდნენ ერთსულოვანი და ხმამაღალი ტაშით, რაც დიდხანს არ დამცხრალა.

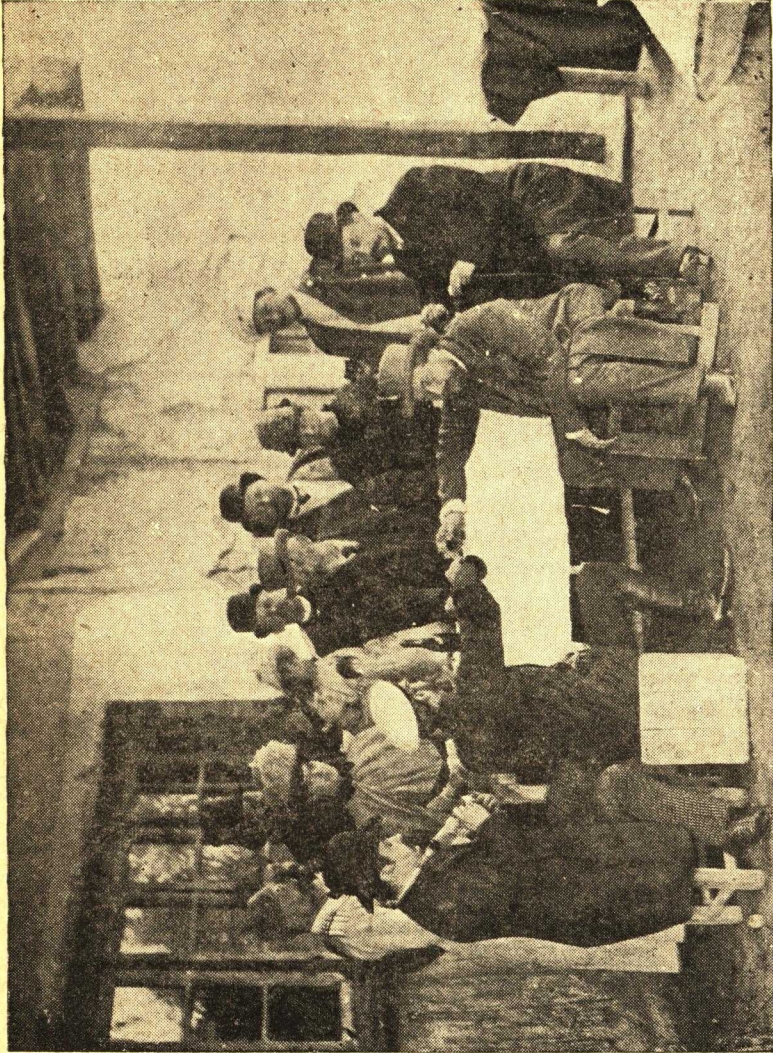
თვით სცენა ფარდის ახდისას წარმოადგენდა ლამაზ სურათს, ის სავსე იყო თბილისის არტისტობის წარმომადგენლებით. შესწყდა თუ არა ხალხის მხურვალე ტაში, რომლითაც შეხვდნენ პეტრე ილიას-ძეს, მის ლოჯასთან მივიდნენ: მუსიკალური საზოგადოების განყოფილების დირექცია და თბილისის თეატრის არტისტთა, გუნდისა და ორკესტრის დეპუტაცია. მუსიკალური საზოგადოების ერთერთი დირექტორი ალიხანოვი მივიდა პეტრე ილიას-ძესთან და სიტყვა წარმოსთქვა...

„მოკლე, მაგრამ გრძნობიერმა სიტყვამ, რომელიც დამსწრებმა ფეხზე დგომით მოისმინეს, ძლიერი შთაბეჭდილება მოახდინა ყველაზე და ტაშის გრიალი გამოიწვია. ამ დროს მუსიკალური საზოგადოების განყოფილების დირექტორმა მ. მ. იპოლიტოვ-ივანოვმა პეტრე-ილიას-ძეს მიართვა დაფნის გვირგვინისებურ ვერცხლის ჩარჩოში ჩასმული მისივე პორტრეტი, რომელსაც მეორე მხარეს წარწერილი ჰქონდა იმ არტისტთა სახელები, რომლებიც მონაწილეობდნენ როგორც საზეიმო ოვაციაში, ისე კონცერტში და თვით კონცერტის პროგრამაში.

ორკესტრი და გუნდი კი ამ დროს ასრულებდნენ სადღეგრძელოს ოპერა „მაზეპადან“, გადაკეთებული ტექსტით, რომელიც შესაფერისი იყო ამ შემთხვევისათვის და რომელიც რამდენიმეჯერ იქნა განმეორებული დამსწრეთა მოთხოვნით.

ამ გულთაღმა, განუმეორებელმა ოვაციამ ღრმად ააღელვა პეტრე ილიას-ძე, და ის გულწრფელი გრძნობით აღსავსე კმაყოფილებითა და მადლობით, უკრავდა თავს ლოჯიდან და მადლობას უხდოდა მის ახლო მდგომთ. არტისტებმა მას მიართვეს მრავალი დაფნის გვირგვინი, რომელთა ლენტებზე აღნიშნული იყო, თუ მუსიკალური ხელოვნების რომელი დარგის წარმომადგენლებიდან იყო მიძღვნილი.

შემდეგ დაიწყო კონცერტი, რომელშიაც მონაწილეობა მიიღეს ვ. მ. ზარუდნაიამ, პ. ა. ლოდინმა, გ. ო. კორგანოვმა, კ. კ. გორს-

ჩაიკოვსკი თავის მეგობრებს შორის, რომლებმაც ის გააცვიფრეს 1886 წ. 29/4. სურათი გადაღებულია „ოფთარი დუქის“ ფარდულში საქართველოს სამხედრო გზაზე, თბილისის ახლოს, ს. დიდიშვილის სასიფუძლო გზასთან,

კიმ, ოპერის გუნდმა და ორკესტრმა მ. მ. იპოლიტოვ-ივანოვის ხელმძღვანელობით. ხალხმა მრავალჯერ გამოიწვია შემსრულებელი და ავტორი. კონცერტი დამთავრდა დაახლოებით შუალამისას და ყოველ დამსწრეს დაუტოვა რუსული სიმფონიის შემქმნელის მხატვრული მუსიკითა და მისთვის გამართული გულითადი ოვაციით გამოწვეული სასიხარულო შთაბეჭდილება.“

მეორე საპატივცემლო შეხვედრა პეტრე ილიას-ძეს გაუმართეს 1890 წელს 20/10. ეს საპატივცემლო შეხვედრა აღწერილია ჩაიკოვსკის ბიოგრაფიაში (ჩაიკო სკის ცხოვრება, ტ. 3, გვ. 407).

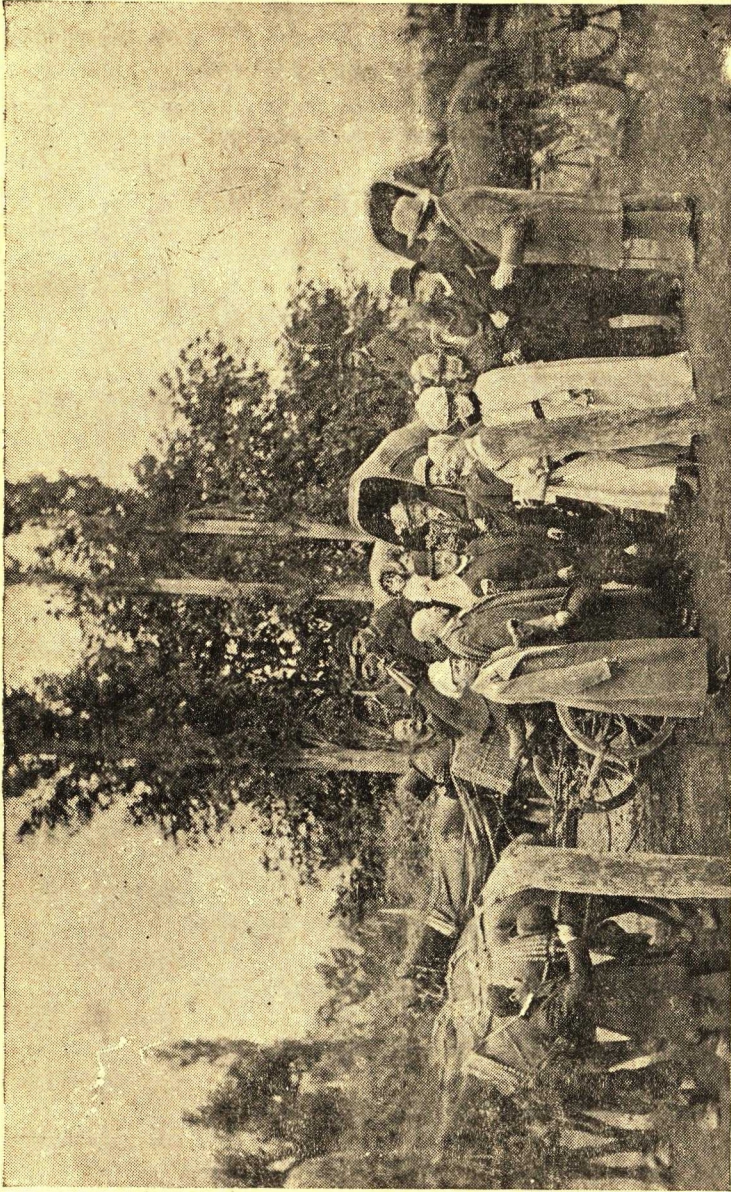
„20 ოქტომბერს პეტრე ილიას-ძე ღირსეურობდა რუსეთის მუსიკ. საზოგადოების თბილისის განყოფილების კონცერტს, სადაც შესრულებულ იქნა: 1. სუიტა № 1; 2) ფორტეპიანოს სონატის პირველი ნაწილი, ი. მ. მატკოვსკის შესრულებით; 3) ლენსკის არია „ევგენი ონეგინიდან“, გ. კოშიცის შესრულებით; 4) სერენადა სიმებიან ინსტრუმენტებისათვის; 5) პაბსტის პარაფრაზები ოპერა „ევგენი ონეგინიდან“; და რომანსი ფორტეპიანოსათვის, მატკოვსკის შესრულებით; 6) რომანსები სიმღერებისათვის, გ. სოკოლოვის შესრულებით და 7) უვერტიურა „1812“. მთელ საღამოზე დაუსრულებელი ოვაციები გაისმოდა ავტორ ღირსეურობის საპატივცემლოდ. მას მიუძღვნეს გვირგვინები და ღირსეურობის ჯოხი, ხოლო კონცერტის დამთავრების შემდეგ, გაზეთების ანგარიშის მიხედვით, „პირდაპირ ყვავილებით აავსეს“.

გარდა ამისა მას მიართვეს თბილისის მუსიკალური წრის საპატიო წევრობის დიპლომი და, სხვათა შორის, მაშინ თბილისში საგასტროლოდ ჩამოსული ფრანგული ოპერის პერსონალის გვირგვინი; გასტროლიორებს მეთაურობდა პარიზის დიდი ოპერის უაღრესად სახელგანთქმული ბარიტონი ლასალი.

კონცერტის შემდეგ „თბილისის არტისტულ საზოგადოებაში“ გაიმართა საზეიმო ვახშამი, რომელზედაც უამრავი სიტყვა და სადღეგრძელო წარმოითქვა: მათგან ყველაზე მეტი წარმატება ჰქონდა პ. ოპოჩინინის მიერ შეთხზულ ლექსს. ეს ლექსი პირველად გამოქვეყნდა თბილისში.

22-ს პეტრე ილიას-ძემ დასტოვა თბილისი. ნათესავების, მეგობრებისა და პატივისმცემლების დიდმა ჯგუფმა ის მცხეთამდე მიაცილა. ჩაიკოვსკი, რომელსაც მიაცილებდა მისდამი აღფრთოვანებითა და გულთბილად განწყობილი საზოგადოება, საუკეთესო შთაბეჭდილებებით მიემგზავრებოდა. ხოლო მუსიკალური თბილისის ისტორიაში პეტრე ილიას-ძის ჩამოსვლამ მნიშვნელოვანი, დაუფიქსარი კვალი დასტოვა.

ჩაიკოვსკი მეტად აღარ დაბრუნებულა საქართველოში, რომელიც მას სიკვდილამდის იზიდავდა.

პ. ი. ჩაიკოვსკი და მისი მეგობრები, რომლებიც აცოლებდნენ მას 1886 წ. საქ. სამხედრო გზაზე.

„იტალიამ უკანასკნელი მგზავრობის შემდეგ დაჰკარგა თავისი მომ-
ხიბვლელობა... დარჩა მხოლოდ თბილისი, რომელიც კვლავ იზიდავდა
მას“, — წერს მოდესტ ჩაიკოვსკი.

გენიალური კომპოზიტორის დაბადების ასი წლის თავზე, ოქტომბ-
რის სოციალისტური რევოლუციის მიერ განთავისუფლებული ქართ-
ველი ხალხი თავისუფალ რუს ხალხთან ერთად ეუფლება ჩაიკოვსკის
დიდ შემოქმედებას.

ნ ა წ შ მ ე ტ ი

მ. ი. ჩაიკოვსკის

წერილიდან კ. ბ. ბაგუთოვიძისადმი

18 ოქტ. 1893 წ.

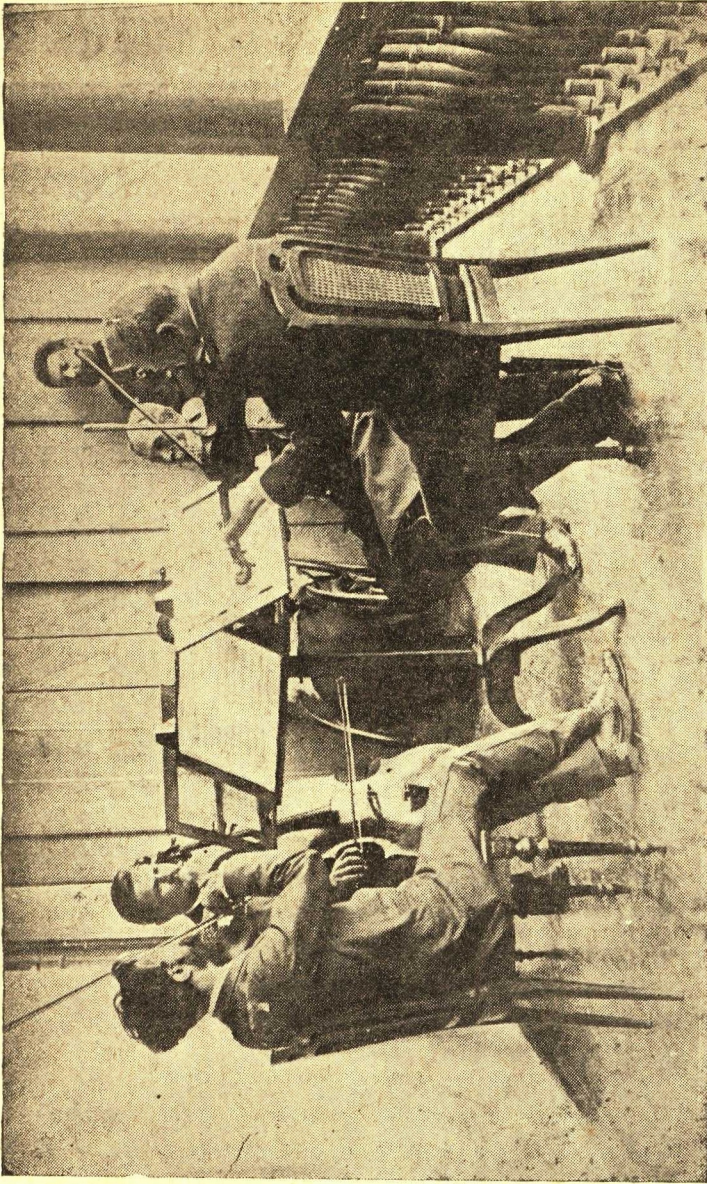
„როცა პეტერბურგს მიემგზავრებოდა, პეტრე ილიას-ძე იმდენად
გართული იყო თავისი სიმფონიით, რომ არ შეეძლო პირადად შეე-
სრულებინა თქვენი თხოვნა და თქვენთვის მოეწოდებინა ცნობები იმ
იდებზე, რომლებიც პათეტიური სიმფონიის შექმნისას კანვად გა-
მოიყენა, და ამის შესრულება მე მთხოვა... მასში, როგორც იცით,
ოთხი ნაწილია:

1. Adagio allegro troppo.

სცენიდან ისმოდა სიმღერა გრძნეული,
ხან სევდის მომგვრელი, ხან — სიხარულისა,
ეს იყო წამების არიად ქეუელი
ოხვრა და ვაება მგზნებარე სულისა...
იგი სწუხს, ფართხალებს ტბორში დაბორგილი,
იძახის, იხრჩობა ღრმა სიმწუხარეში,
ჰსურს ძალით ასწყვიტოს ამ ქვეყნის ბორკილი,
გაფრინდეს, გაქანდეს ოცნების მხარეში!

2. Allegro con gratia.

ასეა, როდესაც გედი დაკოდილი
ცაში მონავარდე ტოლებს ჩამორჩება,
აღონებს, ატირებს ამაო ლოდინი,
ის მარტოდ მარტოა, ის აღარ მორჩება...
მას იპყრობს სიშორე ნაპირებ-კლდოვანი,
სავანე ქარის და ღრუბელთა კრებულის, —
ზღვა ვრცელი და ლურჯი, ზღვა ზურმუხტოვანი,
შფოთვარე ტალღებით გულ-აძგერებული!

სიმეზიანი კვარტეტი შემადგენლობით: 1-ლი ვიოლინო — ი. ზ. ანდრეიკაშვილი; 2-რე ვიოლინო — ა. ი. ჩაიკოვსკი
(კომპოზიტორის ძმა); ლატი — კირილიუკო, ვიოლონჩელი — სმირნოვი.

3. Allegro molto vivace.

ხმები კი, სიცოცხლის ეშხითვე გრძნეული,
მიჰქრიან უსაზღვროდ, მიჰქრიან თარეშით,
სულიც განიკურნა დარდებით სხეული,
მიილტვის ქარის და ენებათა არეში...
ჰა, უფრო აჟღერდნენ მქუხარე ჩანგები,
რა დიდი ზეიმი, რა სიხარულია?
სიამედ გადიქცნენ მწუხარე ჰანგები,
და ისევ სიცოცხლე და სიყვარულია!

4. Finale adagio lamentoso.

უეცრად ჩაჰქრება სიმღერა მქუხარე
ძიების წყურვილით აღზნებულ სულისა,
ზეიმის ჰანგს შესცვლის აკორდი მწუხარე,
სიმებს აღმოხდებათ ხმა აღსასრულისა...
და ისევ ქვითინის და გლოვის მარშია,
ბორგავს განწირული სიცოცხლე ბედისა,
თანდათან ეშვება სიკვდილის არშია
და წყდება სიმღერა მომაკვდავ გედისა!

თარგმანი რუსულიდან შესრულებულია
ორდენოსანი პოეტის ა. ლ. ი. ო. შაშაშვილის მიერ.

ნ ა წ ყ ვ ე ტ ი

ინჟ. ი. ზ. ანდრონიკაშვილის მემუარებიდან

3. ი. ჩაიკოვსკი თბილისში

წარსული საუკუნის ოთხმოციან წლებში მე ვმასახურობდი თბილისის საგუბერნიო სამმართველოს სამშენებლო განყოფილებაში, რომელიც გუბერნატორს ემორჩილებოდა. ვიცეგუბერნატორად იყო ანატოლ ილიას-ძე ჩაიკოვსკი, პეტრე ილიას-ძის ძმა.

ანატოლ ილიას-ძე "ცხოვრობდა სოლოვცევის სახლში, მიხეილის ქუჩაზე; სახლს ჰქონდა ბაღი, რომელიც მტკვრის ნაპირს აღწევდა. სწორედ მასთან ჩამოვიდა 1886 წელს პეტრე ილიას-ძე. ის ამბობდა, რომ ბაღში სეირნობისას და გაზაფხულის თბილი ჰაერით დატკობისას მთლიანად შემიპყრო შთაგონებამ და კმაყოფილებით ვწერდი ნაწარმოებებს.

ანატოლი ილიას-ძე ვიოლინოზე უკრავდა (საკმაოდ სუსტად), დამიახლოვდა მე და ხშირად დადიოდა ჩემსას. ჩვენ კვარტეტს ვუკრავდით საკმაოდ ხშირად. კვარტეტი შემდეგი პირებისაგან შესდგებოდა: 1-ლი ვიოლინო — მე, 2-რე ვიოლინო — ანატოლ ილიას-ძე, ალტი — კირილიუკი და ვიოლონჩელი — სმირნოვი.

ანატოლი ილიას-ძემ ჩემთან მოიყვანა თავისი ძმა პეტრე. ამას შემდეგ პ. ი. ხშირად მნახულობდა და ყოველთვის ესწრებოდა ყველა მუსიკალურ საღამოს, რომელთაც მე ყოველ კვირაში ვმართავდი შაბათობით. რუსეთის მუსიკალური საზოგადოების თბილისის განყოფილების დირექტორად ყოფნის დროს გადავსწყვიტე აღმენიშნა პეტრე ილიას-ძის თბილისში ჩამოსვლა. ამ მიზნით სახელმწიფო თეატრში დაენიშნე კონცერტი, რომელზედაც ოფიციალურად მოვიწვიე პეტრე ილიას-ძე. მე შევეცადე ლიტერის ლოჟა დეკორატიულად მომერთო და კონცერტის პროგრამა შევადგინე მხოლოდ და მხოლოდ მის ნაწარმოებთაგან. პროგრამის ნომრების რიცხვში, სხვათა შორის, შედიოდა სიმებიანი სერენადა სუიტა. პეტრე ილიას-ძემ განაცხადა, რომ ის პირველად ისმენდა სიმებიანი სერენადის შესრულებას. კონცერტზე დარბაზი ხალხით აივსო და პეტრე ილიას-ძეს ლოჟაში შესვლისას ფეხზე მდგომმა მან ოვაცია გაუმართა სტუმარს.

ა. ი. ჩაიკოვსკი თამაშების ყოფ. წიკვილში ორთაქალაში (თბილისის ერთეფთი გარეუბანი) 1886 წ.

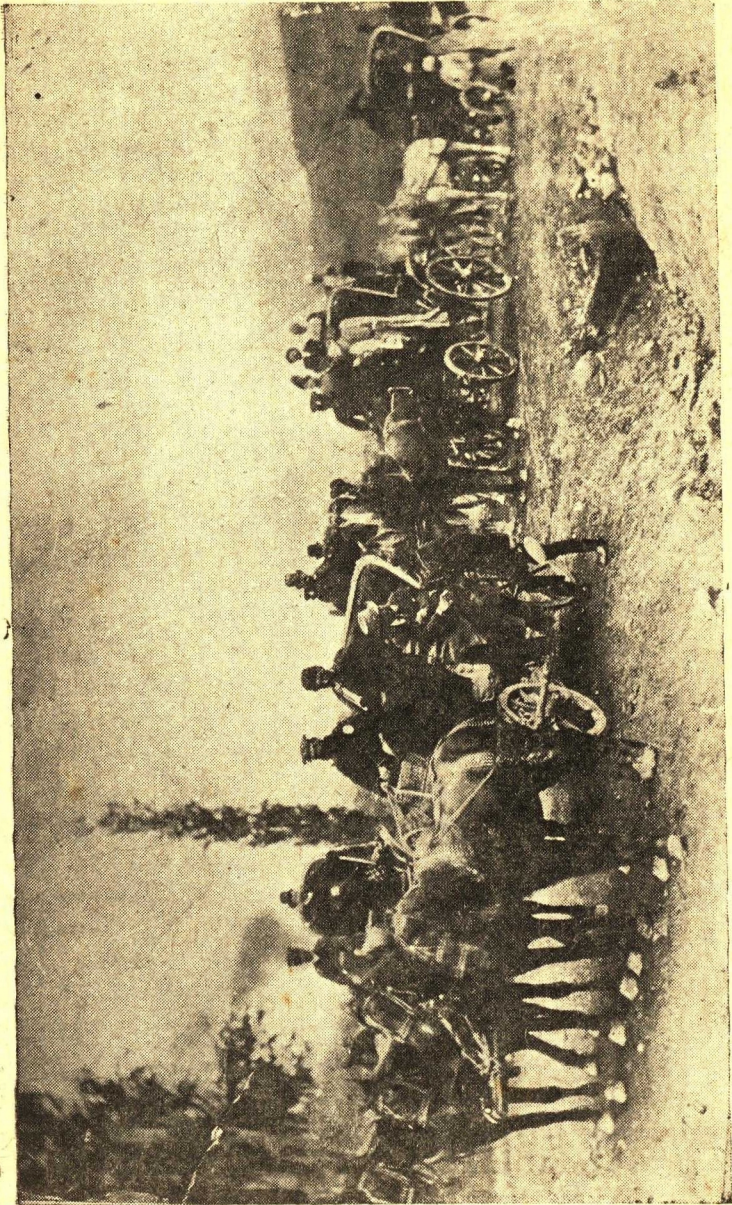
ორკესტრმა შეასრულა „დიდება“ ოპერა „მაზეპადან“ ასეთიმი-
ლებით გულაჩუყებული პეტრე ილიას-ძე თვალცრემლიანი მდაბლად
უკრავდა თავს დამსწრეთ.

საკვირველია, როგორ იყო შერწყმული ამ ადამიანში გენიოსო-
ბასთან დაუჯერებელი, უმნიშვნელო თავმდაბლობა. მაგალითად, შე-
გვიძლია მოვიყვანოთ შემდეგი ფაქტი. ერთ სალამოს თეატრში გა-
დიოდა ოპერა „ტრავიატა“ (ვერდისა). ანტრაქტის დროს ჩემს ლო-
ჯასთან ჩვეულებრივ შეიკრიბნენ პეტრე ილიას ძე და დამსწრე მუსი-
კოსები. მათ შორის იყო პიანისტი და კომპოზიტორი გენ. კო-
განოვი, რომელიც ახალი ჩამოსული იყო ლაიპციგიდან. მაშინ
გატაცებული იყვნენ ვაგნერით და საერთოდ ახალი მუსიკით. ირო-
ნიულად მოდიმარი კორგანოვი მივიდა პეტრე ილიას-ძესთან და
უთხრა: „ხომ სასიამოვნოა ასეთი მუსიკის მოსმენა?“ პეტრე ილიას-
ძემ მას წელზე მოხვია ხელი და უპასუხა: „ყოველ შემთხვევაში მე და
თქვენ ასეთს ოპერას ვერ დავწერთ,“—და ეს მან ლამაზი სიტყვი-
სათვის როდი სთქვა.

პეტრე ილიას-ძე სისტემატიურად ესწრებოდა კვარტეტის სალა-
მოებს, რომელთაც ყოველ კვირაში ვმართავდი მე შაბათობით.

როგორღაც მოხდა, რომ ერთ სალამოს არ გამოცხადდა სარაჯი-
შვილი. პეტრე ილიას-ძე საშინლად გაჯავრდა და განაცხადა, რომ
ასე არ ვარგა, მაგრამ დროის ტყვილა დაკარგვაც არ შეიძლებაო.
მან წინადადება შემოიტანა მაინც შეგვესრულებინა ბეთჰოვენის
კვარტეტი და ვიოლონჩელის პარტია შეასრულა როიალზე. მეორე-
ჯერ არ გამოცხადდა ალტისტი კოლჩინი. გორსკიმ, რომ პეტრე
ილიას-ძე არ გაელიზიანებინათ, წინადადება შემოიტანა შეგვესრუ-
ლებინა ბეთჰოვენის სიმებიანი ტრიო, თანაც ის დაუკრავდა ალტზე.
მე კატეგორიულად უარი განვაცხადე და ვთქვი, à livre ouvert-ის
შესრულებას და ისიც ასეთ მსმენელთან, როგორიც ჩაიკოვსკია, ვერ
გავბედავ მეთქი. პეტრე ილიას-ძემ ჩემი სიტყვები შორიდან გაიგონა,
მოვიდა ჩემთან და მითხრა: „როგორ არ გრცხვენიათ! უკეთესია
მსმენელი გყავდეთ მუსიკოსი, ვინემ უვიცი; გთხოვთ დაუყოვნებლივ
დაუკრათ“. ჩვენ ყველა ტრიო დავუკარით, ერთი კი პეტრე ილიას-
ძემ კიდეც გაგვამეორებინა.

თუ რა თავმდაბალი და უბრალო იყო ეს კაცი ადამიანებთან,
მოწმობს თვით მის მიერ მოთხრობილი ფაქტი: „მე ყოველწლიურად
დავდივარ საზღვარგარეთ და უმთავრესად გერმანიის აგარაკებზე.
ერთხელ წავედი ერთერთ აგარაკზე, მოვეწყვე სასტუმროში, სალა-
მოს კი ბაღში გავიდი და მაგიდას მივუჯექი, რომ მევახშმა. ამ დროს
ორკესტრმა დაუკრა ერთერთი ჩემი ნაწარმოები; ჩემთან მოვიდა იქ
მყოფი ერთი ჩემი ნაცნობი კომპოზიტორი და მითხრა: „რა ბედ-
ნიერი ვართ, რომ ჩვენთან სტუმრად არის ჩვენი სიამაყე“, და მთხო-

ი. ჩაიკოვსკის გამოთხოვება ი. ბ. ანდრონიკაშვილთან 1886 წ. საქართველოს სამხედრო გზაზე.

ვა მეორე დღეს სადილად მივსულიყავ მასთან. მე დავეთანხმდი, მაგრამ სადილზე ნახევარი საათით დავიგვიანე. მასპინძლებს უკვე ესადილათ. მე მომიხდა ნაჩქარევად მეჭამა ცივი სადილი, რომ ჩქარა დავებრუნებულიყავი სასტუმროში. მაგრამ ეს არაფერი. როგორც კი ვისადილე, მასპინძელმა მომმართა: აბა, დაუკარით რამე. მე ბოდიში მოვიხადე და განვაცხადე, რომ პიანისტი არა ვარ, მხოლოდ აკომპანირება შემიძლია-თქო. — აა, მაშ კარგი. მე ფლეიტას ვუკრავ და თქვენ შეგიძლიათ აკომპანირება. — მან გამოიტანა ნოტების გროვა და ფლეიტა, მთელი 2 საათის განმავლობაში უსტვენდა, მე კი ბრიყვივით ვაჟღარუნებდი ფორტეპიანოს. სასტუმროში დაბრუნებისთანავე ბარგი ჩავალაგე და გავემგზავრე“.

ზემომოყვანილი ფაქტები მოწმობს, თუ რამდენად თავმდაბალი და უბრალო იყო ადამიანებთან ურთიერთობაში ეს გენიოსი კაცი.

მას დიდი სადილი გაუმართეს ბალში თამამშევის წისკვილთან, მტკვრის ნაპირზე ორთაჭალაში.

თბილი, გაზაფხულის ჰაერით დამტკბარმა და პეიზაჟით მოხიბლულმა პეტრე ილიას-ძემ განაცხადა, დიდი ხანია ასეთი სიამოვნება არ განმიცდიაო. პეტრე ილიას-ძის გამგზავრებისათვის დანიშნულ დღეს გადასწყვიტეს გაეცილებიათ ის და საუზმე გაუმართეს თეთრ დუქანში, საქ. სამხედრო გზის მე-9 ვერსზე. საუზმის დამთავრების შემდეგ ის ეტლში ჩაჯდა და გამოემშვიდობებისას განაცხადა, რომ ჩემი სახით მადლობას უხდის მთელ თბილისის საზოგადოებას, რომელმაც ის ასე სულითა და გულით მიიღო და რომელსაც არასოდეს არ დაივიწყებს. ბოლოს მეგობრულად გამოემშვიდობა და ვლადიკავკავს გაემგზავრა.

აი პეტრე ილიას-ძის თბილისში ყოფნის მოკლე ისტორია.

ჩემს მოვალეობათ ესთელი აღვნიშნო, რომ მაშინდელ მთავრობამ არავითარი ყურადღება არ მიაქცია გენიალური კომპოზიტორის თბილისში ყოფნას. მისი ჩამოსვლა რომ საბჭოთა ხელისუფლების დროს მომხდარიყო, ეს ამბავი სრულიად სხვაგვარად აღინიშნებოდა.

ინჟ. ი. ზ. პნდრონიკაშვილი

აბილაბილი 1890წ. ცხელი
გონი წყლი ანთქმული
ვ. ი. ბაილილი
(1840 - 1890)
В ЭТОМ ДОМЕ ЖИЛ В 1890 Г.
ВЕЛИКИЙ РУССКИЙ КОМПОЗИТОР
П. И. ЧАЙКОВСКИЙ

მედიკალიზური დაფა, სახლზე სადაც ცხოვრობდა პ. ი. ჩაიკოვსკი
(პ. ი. ჩაიკოვსკის ქუჩა ქ. თბილისში)

ფანი 3 მან.

საქართველოს
განათლების
მინისტრო

მე

შ. ს. ასლანიშვილი

П. И. Чайковский в Грузии

Госиздат Груз. ССР
Тбилиси
1940